

TRESTNO-PRÁVNE A KRIMINOLOGICKÉ ASPEKTY INTEGRÁCIE RÓMSKEJ ETNICKEJ MENŠINY

Stanislav KRIŽOVSKÝ

CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGICAL ASPECTS OF INTEGRATION OF ROMA MINORITY

ABSTRAKT

Rómovia na Slovensku nachádzajú vo veľmi zložitej situácii vlastnej emancipácie a identifikácie. Je potrebné poukázať na nepripravenosť týchto ľudí k vstupu do sociálneho a hodnotového systému, kde každý sa musí postarať sám o seba. Najväčšou prekážkou uplatnenia sa marginalizovanej skupiny Rómov je nízka kvalifikácia, zdravotný stav, a taktiež aj absencia pracovných návykov. Chudoba a nezamestnanosť predstavuje bezpečnostné riziko, najmä, ak sa toto riziko dlhodobo podceňuje. Je preto potrebné viac pozornosti venovať realizácii výskumov vo všetkých možných oblastiach, ktoré môžu mať vplyv na vývoj kriminality. Takto získané informácie umožnia kompetentným zložkám prijať účinné a efektívne opatrenia.

KEÚČOVÉ SLOVÁ: Rómovia, kriminalita, integrácia

ABSTRACT

Roma in Slovakia are in a very difficult situation of their own emancipation and identification. It should be noted unpreparedness of these people to enter the social and value system where everyone has to take care of itself. The greatest barrier to the application of the marginalized groups of Roma is low qualification, health status, as well as the lack of work habits. Poverty and unemployment constitutes a security risk, especially if the risk is underestimated in the long term. It is therefore necessary to pay more attention to research in all possible areas that may affect the development of crime. Information thus obtained will enable the competent units to take effective and efficient action.

KEY WORDS: Roma, crime, integration

ÚVOD

Európski občania majú všade v Európskej únii nárok na slobodný život bez strachu, prenasledovania, rasizmu, xenofóbie a násilia. Slovensko je známe vysokým počtom neintegrovaneho rómskeho obyvateľstva, ktoré nemalým podielom prispieva k páchaniu trestnej činnosti. V súčasnosti sa Rómovia na Slovensku nachádzajú vo veľmi zložitej situácii vlastnej emancipácie a identifikácie. V žiadnej krajine, kde žijú početnejšie skupiny Rómov sa doteraz k spokojnosti majoritného i minoritného obyvateľstva nepodarilo celkom vyriešiť problémy Rómov. Celou históriou osídľovania nášho územia, územia Európy Rómami, ich sprevádzala niekedy tolerancia ale predovšetkým tvrdé represie, ponižovanie, vylučovanie zo života väčšinového národa ale i menšinových národov. Snahu o ich civilizovanie podľa svojej obrazu, rôznymi panovníkmi, diktátormi, demokratickými zriadeniami, vrátane cirkvi, nevyšli.

Je potrebné poukázať na nepripravenosť týchto ľudí k vstupu do sociálneho a hodnotového systému, kde každý sa musí postarať sám o seba, keď štát v rámci svojej sociálnej politiky nemôže zabezpečiť každému občanovi jeho právo na prácu. Najväčšou prekážkou zamestnanosti marginalizovanej skupiny Rómov je nízka kvalifikácia, zdravotný stav, a taktiež aj absencia pracovných návykov.

Súčasne je potrebné poukázať aj na bezpečnostné rizika, vyplývajúce z kriminalizácie marginálnych občanov, a z toho pohľadu aj na nepriaznivý dopad na ich život.

HISTORICKÉ SÚVISLOSTI

Cigáni (v historických záznamoch sa nepužíval výraz *Rómovia*) boli prenasledovaní už od samého začiatku ich rozširovania do Európy. Podľa historických záznamov počas husitov česká znášanlivosť priťahovala do Čiech množstvo Cigánov, ktorí sa v zemi rozširovali „valne a slobodne“, pričom v južných Čechách a v Prahe žili pokojne ešte i v druhej polovici 15. storočia, a počas prenasledovania v západnej Európe nachádzali v Čechách útočisko [1]. Neskôr ich podozrievali zo spolčenia s Turkami a zo zakladania požiarov v ich prospech. Preto cisár Leopold v apríli 1688 vydal dekrét o vyhnaní Cigánov z Čiech. Tento dekrét však nespĺnil očakávanie a do Čiech sa naďalej dostávali Cigáni zo Sliezska, Moravy a Uhorska. O deväť rokov neskôr sa dekrét sprísnil a reskript z 2. júla 1697 prehlásil Cigánov za psancov, dopadnutých mužov mohol každý bez trestu zabiť. Samozrejme, že zo vstupom reskriptu do platnosti sa začali organizované krvavé naháňacky proti cigánskemu obyvateľstvu. Nič však nepomáhalo, uhorskí Cigáni prenikali do lesov južných Čiech. Počas Josefa I. z Uhorska a Moravy prenikali ďalšie skupiny, ktoré boli štátom prenasledované a ktorých členovia boli pri zadržení popravení obesením a mrzačení, vojenským zákrokom boli potom Cigáni vyhnaní. Karol VI. vydal v júni 1721 ďalší dekrét, v ktorom vyhlásil Cigánov za vyhnanco, vrátenie žien, vraždenie sa teraz rozšírilo aj na ženy. Mária Terézia represie zmiernila; dekrétom z roku 1749 nariadila vypovedanie chytených Cigánov zo zeme, pri návrate boli bičovaní aociachovaní, trest smrti bol až za tretí návrat, pričom v Moravskom markgrófstve bolo od roku 1751 bičovanie stanovené už pri prvom chytení [2]. Cisárske výnosy zmocnili jednotlivé krajiny, aby krajským veliteľom umožnili s pomocou vojska a miestneho obyvateľstva vykonávať tzv. vizitácie, teda prehľadávať ťažko prístupné oblasti a vyhľadávať v nich Cigánov. V roku 1751 vydala Mária Terézia nový dekrét, umožňujúci odsunúť už iba Cigánov bez domovského pobytu, kým domáci mali byť odsunutí do svojich rodísk, ktoré mali povinnosť sa o nich postarať. Od začiatku 60. rokov 18. storočia začala cisárovná systematický projekt usadenia sa a asimilácie Cigánov k roľníckemu životu, najmä v Sedmohradsku a v Uhorsku. Súčasťou asimilačných opatrení bolo aj nahradenie slova "Cigán" výrazmi Novomaďar, novorolník či novoosadník a nahrádzanie cigánskych priezvisk necigánskymi, zákaz používania cigánskeho jazyka i tradičných cigánskych odevov, zákaz pôsobenia cigánskych starostov (*vajdov*) a povinné prijatie katolíckej viery. Za konkubinát (*za ktorý bolo považované akékoľvek spolužitie neuzavreté podľa štátnych štandardov, teda cirkevným sobášom, tradičné cigánsky obrad štát neuznával*) boli stanovené fyzické tresty a nemanželské deti mohli byť rodičom odoberané a odovzdávané k výchove do počestných rodín. Dôraz bol kladený aj na povinnú školskú dochádzku a dodržiavanie hygienických zásad. Jozef II. v programe asimilácie pokračoval, na Morave k usadzovaniu Cigánov využil pozemky zhabané cirkvi a kláštorom.

Po vzniku Československa policajné opatrenia proti Rómom splyvali s opatreniami proti tulákovi. Československá vláda 14. júla 1927 vydala zákon o potulných cigánoch, ktorý umožňoval vytvárať špeciálne policajné zoznamy kočovného a do istej miery aj trvale usadeného Rómskeho obyvateľstva a upravoval vydávanie „cigánskych legitimácií“ a „kočovníckych licencií“ (*kočovníckych živnostenských listov*). Československý zákon bol inšpirovaný francúzskym zákonom o kočovníkoch z roku 1912 a bavorským zákonom "o cigánoch a zaháľáčoch" z roku 1926. Tento zákon sa ale netýkal ani tak etnických Rómov, ako skôr osôb s tuláckym spôsobom života; postihovaní boli podľa neho "nielen Cigáni z miesta na miesto sa tulajúci, ale aj iní tuláci žijúci kočovným spôsobom žijúci ako cigáni, a to v oboch prípadoch aj vtedy, keď majú po časť roka - hlavne v zime - stále bydlisko "

V období Slovenského štátu po roku 1939 Opatrením, ktorým úrady zrušili podmienky pre kočovanie Rómov, stanovené v zákone č. 117/1927 Zb. z. a Nariadení o potulných Cigánoch, (*išlo najmä o obežník Krajského úradu v Bratislave z 23. 6. 1939, obsahujúci zákaz držať a prevážať kone a iné dopravné prostriedky*) sledovali štátne orgány ich (*Slovenský zákonník, roč. 1939, čiastka 41, vyd. 31. 7. 1939, s. 375-384.*) pripútanie k domovským obciam a vytvorenie priestoru na účinné včlenenie do pracovného procesu [3]. Podľa predstáv ľudákov „mohla Cigánov prevychovať iba mimoriadne ťažká manuálna práca“.

Ministerstvo vnútra nariaďovalo Rómom žijúcim pri cestách odstrániť svoje príbytky a presťahovať sa na určené miesto, najmenej dva kilometre od komunikácie. Nesmeli byť na očiach. V apríli 1941 vydalo ministerstvo vnútra vyhlášku o pracovných útvaroch pre asociálov. Ako ukázala neskoršia prax, za asociálov sa považovali predovšetkým "Cigáni bez pracovného pomeru". [4]

Dominantnou črtou politiky komunistického režimu bola asimilácia Rómov. Na Slovensku neuznali Rómsku populáciu ako menšinu napriek tomu, že v niektorých oblastiach, ako je napríklad Východné Slovensko, predstavuje viac ako 10% obyvateľstva. Ich príslušnosť sa neurčovala podľa kultúry, ale podľa spôsobu života.

Tých, ktorí sa integrovali a zdalo sa, že viedli taký istý spôsob života ako ostatní občania, štatistiky neuvádzali ako „Cigánov“. Pri ščitani obyvateľov v 1961 r., keď nebolo možné uvádzať „cigánsku národnosť“, sčítací komisári uvádzali v prípade Rómov, národnosť červenou prepisovačkou. Tieto údaje zrejme slúžili bezpečnostným zložkám, štátnym orgánom a neboli publikované verejne. V snahe čo najrýchlejšie usadiť cigánske obyvateľstvo štát ubytovával cigánske rodiny v činžiakoch spoločne s necigánskymi rodinami. Veľmi často preskakovali v poradovníku aj miestnych obyvateľov na byt. Aj týmto spôsobom ich spolužitie bolo zložité, pretože mali veľmi odlišný spôsob života. Medzi majoritným obyvateľstvom a Cigánmi dochádzalo k protirečeniam a konfliktom, ktoré iba posilňovali negatívne stereotypy o Cigánoch. V rokoch 1969-1973 začal pôsobiť na Slovensku Zväz Cigánov – Rómov, činnosť bola v roku 1973 komunistickou stranou zakázaná. Dôvodom bolo nemožnosť ich uznať za národnostnú menšinu (priečilo sa to vtedajšiemu ešte stále platnému stalinistickému pojmu o charakteristických rysoch národa). Od roku 1991 sa pojem Cigán nahrádza pojmom Róm. Rómska populácia ako minorita patrí k najpočetnejšej skupine medzi marginalnými skupinami a súčasne je aj najväčšou etnickou skupinou na Slovensku.

V súčasnosti na území Slovenskej republiky žijú Rómovia vyše 670 rokov v etnických skupinách – nemeckej, rumunskej, maďarskej a olašskej. Niektorí z nich majú najnižší spoločenský status s negatívnym obrazom a nesnažia sa ho zmeniť, sú sociálne izolovaní a neobľúbení, nenachádzajú uplatnenie na regionálnych trhoch práce, čím vzrastá nezamestnanosť a u niektorých i kriminalita. Vykazujú nízky stupeň vzdelania a vysokú pôrodnosť oproti dominantnej spoločnosti. Na našom území žijú Rómovia rozptýlene, niektorí v osadách segregovaných od majoritného obyvateľstva. Usadili sa do viac ako polovice miest a obcí, čo mnohým umožnilo aktívne sa zapojiť do spoločenského výrobného procesu a kvalitou života sa neodlišovať od majoritného obyvateľstva. Rómov na Slovensku z mnohých dôvodov tvrdo zasiahol proces transformácie. Ako celok sú Rómovia chudobnejší ako ostatné skupiny obyvateľstva, vrátane vzdelania a zdravotného stavu, podmienok bývania a prístupu k uplatneniu sa na trhu práce v občianskej spoločnosti, sú na tom oveľa horšie.

Chudoba v rómskych osadách je úzko spojená s tromi faktormi:

- hospodárske podmienky oblasti
- vzdialenosť osád od susedných miest a dedín
- stupeň etnickej integrácie alebo segregácie osád.

V rámci regiónov sa miera chudoby v rómskych osadách zdá byť úzko spojená s mierou etnickej integrácie a segregácie. Podmienky v čisto rómskych osadách boli značne horšie ako v integrovanejších komunitách. Najsegregovanejšie a najizolovanejšie osady sú hospodársky a spoločensky znevýhodnené. V takmer všetkých úplne segregovaných osadách sa nezamestnanosť blíži k 100%.

KRIMINOLOGICKÉ SÚVISLOSTI

Chudoba a nezamestnanosť domáceho obyvateľstva predstavuje bezpečnostné riziko, najmä, ak sa toto riziko dlhodobo podceňuje. Máme na mysli predovšetkým chudobu, nezamestnanosť a s tým spojené negatívne javy v marginalizovanej rómskej komunite. [5]

Nemáme pritom na zreteli rómsku komunitu ako celok, ale časť rómskej komunity, ktorá sa doposiaľ nebola schopná adaptovať na podmienky života v súčasnej civilizovanej spoločnosti. Problém vidíme v prístupe, akým sa doteraz tzv. rómsky problém riešil. Zastávame názor, že riešenie spočíva v rovnocennom prístupe k všetkým obyvateľom bez ohľadu na to, či sa jedná o Róma, alebo ne – Róma.

Marginalizovaná časť rómskej populácie sa pasovala do pozície „sme tu, tak sa o nás postarajte“. Pritom ale vehementne poukazujú na to, že sú diskriminovaní v prístupe k vzdelaniu, práci, dokonca aj k sociálnej a zdravotnej starostlivosti. Takmer dokonale poznajú svoje práva, dôrazne ich aj uplatňujú. Pokiaľ však ide o povinnosti, dodržiavanie právnych noriem, ich plnenie je pre nich neznámym pojmom. Z takéhoto postoja je malý krôčik k páchaniu protiprávnej činnosti.

Trestná činnosť Rómov predstavuje vážny spoločenský problém, je ale nutné poukázať na to, že v súčasnosti nejestvujú štatistiky o ich skutočnom podiele na páchaní priestupkov a trestných činov. K tomu konštatovaniu dochádzame len na základe správ, ktorých sme denno-denne svedkami. Rómovia, páchajúci trestnú činnosť v súčasnosti už nie sú iba „lapikurkári“, páchajú závažnú trestnú činnosť, akou sú lúpeže, obmedzovania domovej a osobnej slobody, dokonca vraždy. Nemôžeme byť ľahostajní ani voči konaniu, keď deti páchajú trestnú činnosť na popud rodičov, pretože maloletých páchatel'ov nemožno postihnúť.

O Rómoch sa hovorí, že ich jediným bohatstvom sú deti. Je nutné toto príslovie poopraviť, pretože deti sa stávajú takmer jediným zdrojom obživy. Deti sú plodené preto, aby živili svojich rodičov prostredníctvom sociálnych dávok. Nie sú výnimočné prípady, ak sú deti zneužívané na žobranie, krádeže, prípadne na rôzne druhy vydierania za účelom získania peňazí.

Vysoká kola bezpečnostného manažérstva v Košiciach vykonala dotazníkov prieskum, zameraný na trestno-právne a kriminologické aspekty integrácie Rómov, ktorého sa zúčastnilo 196 respondentov. Výsledky prieskumu ukázali, že 160 respondentov uviedlo, že kriminalitu Rómov považujú za „jav veľkého rozsahu“. Z hľadiska druhov trestných činov, ktoré podľa názoru respondentov páchajú príslušníci Rómskeho etnika, na prvom mieste sú krádeže – 180 respondentov, nasledujú podvody – 89 respondentov, obchodovanie s ľuďmi – 18 respondentov. 89 respondentov považuje za trestný čin aj žobranie. Na otázku akých útokov sú obeťami Rómovia, na prvom mieste boli nenávisťné reči – 123 respondentov, fyzický útok – 69 respondentov, zneváženie – 45 respondentov. Na otázku, aké sú príčiny útokov na Rómov, na prvom mieste je vyvolávanie konfliktov v spoločenstve, v ktorom bývajú – 115 respondentov, averzia – 96 respondentov, stereotypné pohľady – 19 respondentov. Pokiaľ ide o objasnenie príčin trestnej činnosti Rómskeho etnika, na prvom mieste je mentalita – 196 respondentov, nasleduje nedostatok vzdelania – 100 respondentov, chudoba – 77 respondentov, nedostatok práce – 23 respondentov.

NÁSTROJE INTEGRÁCIE A ELIMINÁCIE KRIMINALITY

Najúčinnejšou metódou v boji so zločinnosťou sa javí ofenzívny prístup v podobe dôsledného a nekompromisného uplatňovania zákonných kompetencií a dodržiavania povinností. Platná legislatíva sa musí rozvíjať a prispôbovať reálnym podmienkam a riešiť nové situácie, ktoré so sebou prináša vývoj spoločnosti a zároveň aktuálne reagovať na vývoj kriminality so zámerom eliminovať zločinnosť v čo najväčšej možnej miere. [6]

Odborníci z oblasti prevencie zastávajú názor, že predchádzať kriminalite je pre spoločnosť výhodnejšie ako následne naprávať škody spôsobené na živote, zdraví a majetku. Prax ukázala, že je potrebné podporovať preventívne aktivity, pretože ich účinok je minimálne rovnaký ak nie vyšší ako ofenzívny útok.

Preto bude potrebné viac pozornosti venovať realizácii výskumov, prieskumov, vedeckým prácam a stanoveniu prognóz vo všetkých možných oblastiach, ktoré môžu mať vplyv na vývoj kriminality. Správne načasovaným výskumom je možné zistiť množstvo informácií o formách a trendoch trestnej činnosti, o jej obetiach, o pohnútkach a okolnostiach. Takto získané informácie umožnia kompetentným zložkám prijať účinné a efektívne opatrenia.

Ak sa má v relatívne krátkom čase, teda za obdobie života jednej generácie niečo zmeniť, mali by sa prijať niektoré opatrenia, napríklad:

- Vyplácať dávky sociálnej starostlivosti týždenne – aj za cenu, že peniaze na to pôjdu práve z vyplácaných sociálnych dávok.
- Pri návrhu projektov na zlepšenie života Rómov vyčleniť prostriedky na udržanie toho, čo sa vybuduje, na udržanie kvality života.
- Zamestnať Rómov z marginalizovaných komunít aj za cenu umelej zamestnanosti – nedávať im peniaze len tak, je potrebné aby nadobudli pracovné návyky.
- Postupne ich integrovať do spoločnosti prostredníctvom selekcie – vybudovať nové sídliská s kompletnou vybavenosťou, vrátane pracovných príležitostí, kde umožniť bývanie tým členom marginalizovanej komunity, ktorý chcú pracovať, vzdelávať sa. Ak sa nebude vzdelávať, nebude pracovať, vráti sa späť do pôvodného prostredia. Nie je predsa možné, aby na tých, ktorí sa nechcú integrovať, doplácali ostatní.
- Vybudovať internátne školy, kde budú umiestnené deti neprispôsobivých rodičov, tým upraviť režim styku s deťmi tak, aby v čo najmenšej miere mohli negatívne ovplyvňovať výchovný proces.
- Pri vyplácaní sociálnych dávok uplatňovať princíp zásluhovosti[5]

ZÁVER

Ukazuje sa, a história to aj potvrdzuje, riešenia spočívajúce v osobitnom prístupe k Rómskej populácii nie sú účinné. Neúčinný bol aj program tzv. pozitívnej diskriminácie. Ak považujeme Rómov za rovnocenných občanov, nepotrebujeme osobitné programy pre Rómov, tým ich v podstate vyčleňujeme zo spoločnosti. Jepotrebné sa zamerať na hlavný problém to je problém chudoby a vzdelania. Vzdelanie a výchova je nevyhnutnou podmienkou rozvoja spoločnosti a jednotlivca. Nedostatok vzdelania je prvotnou prekážkou získania zamestnania a uplatnenia sa jedinca v spoločnosti. Preto bude potrebné realizovať vzdelávacie programy a neustále zabezpečovať vzdelávacie aktivity, školenia a odborné podujatia nielen pre príslušníkov marginalizovaných skupín, ale aj pre políciu, prokuratúru a súdnictvo, personál nápravných ústavov, lekárov, sociálnych pracovníkov, a ďalšie orgány štátnej správy. Úsilie musí smerovať aj k príprave pedagogických a informačných materiálov, ktoré môžu podporiť informovanosť odbornej aj laickej verejnosti, najmä mládeže, ale tiež zraniteľnejších skupín, ku ktorým patria marginalizované skupiny Rómov. Dôležitosť výchovy spočíva v utváraní pracovných návykov, príprave k zodpovednosti za svoje konanie, úcte k právam iných a rešpektovaní právnych noriem.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] HORVÁTHOVÁ, J: Kapitoly z dějin Romů, kap. 9 První pokus o asimilaci, součást příručky Interkulturní vzdělávání II, Člověk v tísni, projekt Varianty, 2002
- [2] FRASER, Angus. *Cikáni*. Praha : Nakladatelství Lidové Noviny, 1998. 374 s. ISBN 80-7106-212-x. Kapitola Stručné dějiny Romů v Čechách a na Slovensku, s. 267-287
- [3] NEČAS, C.: Českoslovenští Romové v letech 1938 – 1945. Brno : Masarykova univerzita, 1994, s. 99.
- [4] MAREŠA, J.: „Cikáni musí pracovat“, In: Kriministika, roč. 2, č. 2
- [5] KRIŽOVSKÝ S.: Migrácia, chudoba, nezamestnanosť – bezpečnostné aspekty, In Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou *Migrácia, chudoba, nezamestnanosť*, UPJŠ Košice, Košice 2009, ISBN 978-80-970306-0-5
- [6] KRIŽOVSKÝ S.: Resocializácia-profilaktika zločinnosti spojennej s migráciou, In: Zborník vedeckých prác *Zagadnienia adaptacji społecznej skazanych*, Wydawateľstwo Uniwersytetu Rzeszow, Rzeszow 2009, ISBN 978-83-7338-497-2, s. 279-284

ADRESA AUTORA

Stanislav KRIŽOVSKÝ, Doc. JUDr. PhD.

Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, Košťova 1, 040 01 Košice, Slovenská republika

e-mail: stanislav.krizovsky@vsbm.sk

RECENZIA TEXTOV V ZBORNÍKU

Recenzované dvomi recenzentmi, členmi vedeckej rady konferencie. Za textovú a jazykovú úpravu príspevku zodpovedajú autori.

REVIEW TEXT IN THE CONFERENCE PROCEEDINGS

Contributions published in proceedings were reviewed by two members of scientific committee of the conference. For text editing and linguistic contribution corresponding authors.